

KONGRESI IN SIMPOZIJ

ODKRITJE SPOMINSKE PLOŠČE PROF. DR. GREGORJU ČREMOŠNIKU

(Ločica pri Polzeli, 23. februar 1980)

Potek slovesnosti

24. februarja 1980 je preteklo devetdeset let, odkar se je v vasi Ločica pri Polzeli v Savinjski dolini rodil Gregor Čremošnik (1890—1958), znani strokovnjak za zgodovino srednjeveškega Balkana, profesor univerze v Skopju in prvi povojni profesor za zgodovino južnih Slovanov na ljubljanski filozofski fakulteti. Zgodovinsko društvo v Celju je smatralo za svojo dolžnost, da visoki jubilej dostojno proslavi s postavitvijo skromnega obeležja na Čremošnikovi rojstni hiši v Ločici 21. Pri tem je naletelo na popolno razumevanje in podporo Občinske kulturne skupnosti v Zalcu ter krajevnne skupnosti Polzela. Sprejeli sta pokroviteljstvo nad akcijo, in sicer je sklenila kulturna skupnost financirati izdelavo in postavitev spominske plošče, krajani pa so uredili okolico Čremošnikove domačije in pripravili kulturni program.

Dan pred jubilarnim rojstnim dnevom so se na skromni otvoritveni svečanosti poleg dovolj velikega števila krajanov zbrali tudi člani profesorjeve družine, nekdanji sodelavci in učenci, predstavniki PZE za zgodovino ljubljanske filozofske fakultete, Zgodovinskega inštituta Milka Kosa SAZU, drugih znanstvenih institucij iz naše republike, Zemaljskega muzeja iz Sarajeva, kjer je prof. dr. Čremošnik delal v najplodnejši dobi svojega življenja, slovenskih zgodovinskih društev in celjskih kulturnih zavodov. Prisotni so bili tudi predstavniki krajevnne skupnosti in žalske občinske skupščine. V imenu obeh pokroviteljic je spregovoril Marjan Sever, v imenu društva celjskih zgodovinarjev pa Janez Šumrada. Slavnostni govornik je bil Čremošnikov učenec in naslednik prof. dr. Ignac Voje, ki je z občutenimi besedami očrtal slavljencevo znanstveno in človeško podobo in odkril spominsko ploščo, predstavniki profesorjev in študentov PZE za zgodovino pa so položili vence in cvetje. V spomin Gregorja Čremošnika je povedala nekaj besed tudi dr. Nada Miletič iz Sarajeva, oddelek za zgodovino filozofske fakultete iz Skopja pa je poslal na svečanost pozdravno brzojavko. Pozneje, ob kosilu, je imel kratek govor v spomin Gregorja Čremošnika tudi njegov gimnazijski sošolec dr. Anton Svetina.

Janez Šumrada

Nagovor predsednika Zgodovinskega društva za Slovenijo

Ob devetdesetletnici rojstva prof. dr. Gregorja Čremošnika smo se spet zbrali njegovi kolegi, učenci, prijatelji in znanci, njegova družina in sorodniki ter krajani Ločice, da se vsi skupaj poklonimo njegovemu spominu.

Gregorju Čremošniku je stekla zibelka 24. februarja 1890 v kmečki družini.¹ Rojenice mu niso napovedale lahkega življenja, toda njegovo življenje je bilo kljub temu bogato in plodno. Kot mnoge nadarjene kmečke fante so tudi njega poslali v šole; zapustil je rodni dom in odšel na tuje. Odločil se je za študij slavistike in zgodovine, ki ju je študiral v Gradcu. Tu je poslušal predavanja velikega slavista Slovenca Matije Murka ter si pridobil solidno podlago za poznejše delo na znanstvenem področju. Leta 1915 je promoviral na graški univerzi. Toda želja po čim večjem znanju in usposobljenosti ga je gnala naprej. Vpisal se je kot izreden slušatelj na dunajsko univerzo, da bi izpopolnil svoje znanje v zgodovinski stroki. Poslušal je predavanja znamenitega profesorja dr. Konstantina Jirečka, velikega strokovnjaka za srednjeveško balkansko zgodovino. Odločilni vpliv na Čremošnikov znanstveni način dela in znanstveno usmeritev je imel prav Jireček. Vendar je vnesel Čremošnik v to delo svoje posebne poteze in izdelal svojo metodologijo.

Po kratkem službovanju v Trstu, kjer je bil gimnazijski profesor, ga je življenjska pot za skoraj dve desetletji odpeljala v novo domovino — v Bosno. Bil je imenovan za sekretarja bosensko-hercegovskega inštituta za preučevanje Balkana. S propadom Avstro-ogrske je bil ta inštitut ukinjen. Čremošnik je bil premeščen v Zemaljski muzej v Sarajevu kot kustos. Tu je dolgo vrsto let vodil biblioteko in srednjeveški oddelek in je prispeval velik delež pri oblikovanju tega muzeja,

¹ Bogo Grafenauer, Gregor Čremošnik (nekrolog z biografijo in bibliografijo), Zgodovinski časopis XII—XIII, Ljubljana 1958—1959, str. 313—325.

enega najbogatejših in najbolje urejenih v Jugoslaviji. V Bosni je našel veliko prijateljev in sodelavcev in užival velik ugled. Ne smemo se torej čuditi, da je ostal s Sarajevom povezan do konca svojega življenja. Razpravo »Nekoliko napomena o Brskovu i Kragujevačkoj ostavi«, ki jo je napisal tik pred smrtjo, je namenil Glasniku zemaljskog muzeja.² V uvodu k razpravi je zapisal: »Največji del svojih delovnih let, pa tudi najlepši del, sem preživel v sarajevskem muzeju.« Sarajevsko obdobje lahko smatramo za njegovo najplodnejšo dobo. K temu so prispevali stalni stiki z dubrovničkim arhivom, katerega bogati arhivski fondi so postali neizčrpna zakladnica za Čremošnikovo znanstveno delo.

Spomladi 1935 je zapustil Bosno, ker je bil izvoljen za profesorja na takrat ustanovljeni filozofski fakulteti v Skopju. Kot univerzitetni učitelj je predaval občo zgodovino srednjega veka in pomožne zgodovinske vede. Na tem mestu je ostal do začetka druge svetovne vojne. Hkrati z drugimi akademskimi učitelji skopske filozofske fakultete je bil izgnan v Beograd, kjer je med vojno preživel najtežja leta svojega življenja.

Usojeno pa mu je bilo, da zadnje obdobje svojega življenja preživi v ožji domovini. Po osvoboditvi je bil poklican v Slovenijo, kjer je prevzel na zgodovinskem oddelku filozofske fakultete v Ljubljani stolico za zgodovino južnih Slovanov. Z njegovim prihodom je dobila ta stolica priznanega strokovnjaka slovenskega rodu. Čeprav je bil pol leta pred smrtjo priklenjen na bolniško posteljo, je opravljal z vso vestnostjo in odgovornostjo posle predstojnika oddelka za zgodovino. Študentje so na njegovem domu skoraj do zadnjega opravljali diplomske izpite. V svojem poklicu je dobesedno izgorel.

Kot zgodovinar-znanstvenik je bil prof. Čremošnik eden redkih slovenskih zgodovinarjev, ki je vse svoje neumorno ustvarjalno delo posvetil starejši zgodovini Srbije, Bosne in Dubrovnika. Z znanstvenimi deli ni globlje posegel v zgodovino slovenskega naroda — objavil je sicer nekaj drobnih, vendar tehtnih prispevkov — zato pa ima njegovo znanstveno delo trajno vrednost za poznavanje zgodovinskega razvoja srednjeveških balkanskih držav. S svojim delom Gregor Čremošnik ni samo obogatil velike zakladnice zgodovinopisja naših jugoslovanskih narodov, temveč tudi najtesneje povezoval to zgodovino z našo slovensko preteklostjo in sedanjostjo in tako na znanstveni bazi dokazoval eno najlepših naših sedanjih stvarnosti, bratstvo in enotnost jugoslovanskih narodov in narodnosti, kateri je bil predan z mladostno navdušenostjo.

Ledino je oral pri preučevanju tiste veje južnoslovanske zgodovine, ki zahteva izrednih naporov in zato tudi velike ljubezni do dela, do stroke, to je diplomatike, paleografije in sfragistike cirilskih listin. Malo je pri nas znanstvenikov, ki bi se posvetili tem vprašanjem. To delo, ki je terjalo mnogo potrpežljivosti, vztrajnosti in predanosti, je lahko opravil samo človek njegovega kova. S kakšnim veseljem in nestrpnostjo je pregledoval in preučeval orumenele pergamentne liste, popisane s cirilsko pisavo. Njegovo delo je bilo težaško in zamudno in mu ni moglo prinesiti nikakršnih materialnih koristi, pa ga je vendar opravljal z velikim notranjim zadovoljstvom in zadoščenjem.

Ob snovanju načrtov za bodočnost mu je sredi dela omahnila 12. novembra 1958 roka za vedno. Na delovni mizi so obležali nedokončani rokopisi, ostali so fragmenti. Bosna se mu je pred nekaj leti oddolžila in mu izkazala priznanje za njegovo delo. Del njegovih nedokončanih rokopisov o cirilski diplomatiki in južnoslovanski sfragistiki je objavila kot torzo 18 let po Čremošnikovi smrti Akademija znanosti in umetnosti Bosne in Hercegovine.³

Ko danes ocenjujemo Čremošnikovo znanstveno delo z daljše časovne odmaknjenosti, šele lahko ugotovimo, koliko trajnih vrednot je v njegovem delu. Kljub temu, da so raziskovalci po Čremošnikovi smrti nadaljevali z raziskavami dubrovniškega in tudi tujih arhivov in so pri preučevanju srednjeveškega razvoja Srbije, Bosne in Dubrovnika upoštevali nove metodološke prijeme, se še vedno vračajo k njegovim pionirskim delom, razpravam in izdajam virov. V njih iščejo pobude in ideje za nove raziskave. Kdorkoli se ukvarja s srednjeveško zgodovino južnoslovanskih narodov, ne more iti mimo del, ki jih je napisal Gregor Čremošnik.

Tak je lik Čremošnika kot znanstvenika, še v mnogo lepši luči pa je ostal v spominu njegovih učencev kot akademski učitelj. Pedagoški poklic je opravljal z veliko zavzetostjo. Predavanjem je posvečal izredno skrb. Čeprav je okvir njegovih cikličnih predavanj predstavljal politična zgodovina, je znal v izčrpne zgodovinske preglede vplesti dogajanja iz vsakdanjega življenja srednjeveškega človeka. Sijajni so bili njegovi ekskurzi o gospodarstvu srednjeveške Srbije, Hrva-

² Glasnik zemaljskog muzeja, Nova serija XIV, Sarajevo 1959, Arheologija, str. 9—11.

ške, Bosne in Dubrovnik; ob gospodarskih vprašanjih je obravnaval tudi družbena razmerja. Kot akademski učitelj je posvečal svojim študentom veliko časa. Vse, ki smo poslušali njegova predavanja, je znal navdušiti za zgodovino, znal je vzbuditi iskrene simpatije do naših bratskih narodov. Ni nas samo poučeval, ampak nas je tudi vzgajal. Čeprav je njegova izklesana fiziognomija in sloka, asketska postava vzbujala v nas spoštovanje, je znal biti toplo človeški, preprost in neposreden. Tak bo ostal v spominu nas vseh, ki smo imeli srečo, da smo bili njegovi učenci. Hvaležni smo mu za vse, kar nam je dal in s čimer nas je obogatil.

Pri kolegih je Čremošnik užival priljubljenost in spoštovanje, zlasti zaradi vrlin, ki jih je navedel prof. dr. Bogo Grafenauer v nekrologu: »Tarih iskrenih, dobrih in toplih ljudi in prijateljev v življenju ne sreča pogosto.« Bil je aktiven član Zgodovinskega društva za Slovenijo od njegove ustanovitve. Dolgo vrsto let je bil predsednik častnega razsodišča.

Kljub predanosti zgodovinski stroki, ki ji je posvetil vse svoje življenje, kljub vestnemu opravljanju svojega pedagoškega poklica, profesor Čremošnik ni pozabil na svoje družinske obveznosti. Njegovi najbližji so mu pomenili vse in v najtežjih življenjskih preizkušnjah je našel oporo pri njih. Vedno je našel čas, posebno v času košnje, da je prihajal v svoj rodni kraj. Tu je nabiral novih moči za opravljanje svojega odgovornega dela.

V času svojega plodnega dela je dobil le eno javno priznanje za delo na znanstvenem področju. Srbska akademija znanosti in umetnosti ga je leta 1932 izbrala za dopisnega člana. Drugo veliko priznanje za vse njegovo delo, znanstveno, pedagoško in človeško, mu dajete vi, krajani Ločice. Na njegovo rojstno hišo ste mu vzdali spominsko ploščo ob 90-letnici rojstva. Zdajšnjim in kasnejšim rodovom naj priča, da se je tu rodil slovenski zgodovinar, znanstvenik in pedagog dr. Gregor Čremošnik, skromen in tih človek po naravi, toda velik po srcu in odnosu do sočloveka in do naše ožje slovenske ter širše jugoslovanske domovine. S tem ste krajani Ločice in družbenopolitične organizacije žalske občine dokazali, da ne cene samo izrazito proizvodnega dela, ampak tudi prizadevanja družbenih, kulturnih, znanstvenih in pedagoških delavcev, ki se z ramo ob rami z našimi neposrednimi proizvajalci, delavci in kmeti borijo za boljši jutri.

Zato mi na koncu dovolite, da se toplo zahvalim v imenu Zgodovinskega društva za Slovenijo in v imenu PZE za zgodovino filozofske fakultete v Ljubljani Kulturni skupnosti občinske skupščine Žalec, Zgodovinskemu društvu v Celju, krajanom Ločice in vsem posameznikom, ki ste sodelovali pri pripravi in organizaciji odkritja spominske plošče in vsem udeležencem te lepe slovesnosti, posvečene spominu prof. dr. Gregorja Čremošnika.

Ignacij Voje

Beseda o sošolcu Čremošniku

Dovolite mi, da spregovorim tudi jaz kot njegov sošolec nekaj besed v spomin dr. Gregorja Čremošnika. Čremošnik je prišel leta 1906 iz celjske gimnazije na mariborsko klasično gimnazijo, kjer smo leta 1910 skupaj maturirali. Maturantov nas je bilo 43, od tega 25 Slovencev in 18 Nemcev. Danes nas živi le troje, eden v Mariboru, eden v Gradcu in jaz v Ljubljani. Letos julija obhajamo sedemdesetletnico mature. Čremošnik je bil med sošolci zaradi svojega mirnega nastopa in svoje duhovitosti zelo priljubljen, v ožjem prijateljskem krogu smo ga klicali Čreka.

Čremošniku je bil že v gimnazijskih letih študij zgodovine zelo pri srcu. Tu naj vam prikažem prizor, ki je morda edinstven v zgodovini mariborske gimnazije. Naš profesor zgodovine, ki je bil tudi naš razrednik, je bil sicer dober človek, pa zagripen Nemec. Imel je navado, da je celo uro predaval stoje in na pamet, drugo uro pa vso uro spraševal. Ko je v eni predavateljskih ur v osmem razredu obravnaval zgodovino srednjega veka in povečeval delovanje enega nemških kraljev, menda Henrika II., v prid nemški politiki, je Čremošnik vstal, prekinil profesorja sredi njegovih izvajanj in začel razlagati, v čem profesor ni imel prav. Čremošnik je dobil pri profesorju zgodovine sicer črno piko, ker pa je bil odličnjak, se ni bal, da bi mu ta njegov nastop škodoval pri ocenjevanju. Sošolci smo občudovali njegov pogum in njegov ugled v naših očeh je močno zrasel.

³ Dodatek k Čremošnikovi bibliografiji:

Srpska diplomatska minuskula, Slovo, časopis Staroslavenskog instituta, br. 13, Zagreb 1963, str. 119–136.

Zadnja raziskovanja o bosanskih bogomilih (pripombe k objavi napisal Bogo Grafenauer), Zgodovinski časopis XVIII, 1964, str. 229–238.

Študije za srednjovekovnu diplomatiku i sigilografiju Južnih Slavena, Akademija nauka i umjetnosti BiH, Grada XXII, Odjeljenje društvenih nauka 18, Sarajevo 1976, str. 154, tabel 10, slik 7; glej oceno I. Voje, Zgodovinski časopis 32, 1978, str. 506–509.

Se eno vrlino pokojnega Čremošnika bi rad navedel. Čremošnik je bil krepke in mišičaste postave in je bil v našem razredu eden najboljših, če ne najboljši telovadec. Udeleževal se je tudi nastopov, ki jih je priredil mariborski Sokol v slovenskem narodnem domu. Čremošnik je nastopal v izbirni vrsti za vaje na orodju in smo občudovali njegove vratolomne vaje na drogu in na bradli, ki jih je izvajal z lahkoto in eleganco. Sošolci smo mu posebno navdušeno ploskali. Mnogo prežgodelj nas je zapustil. Slava njegovemu spominu.

Anton Svetina

8. JUGOSLOVANSKI SIMPOZIJ O POUKU ZGODOVINE

V dneh od 28. do 30. avgusta 1980 je bil v Prištini 8. simpozij o pouku zgodovine. Pripravila ga je Stalna komisija za pouk zgodovine pri Zvezi društev zgodovinarjev Jugoslavije. Gostitelj simpozija je bila Zveza zgodovinskih društev Kosova.

Prva tema simpozija je obravnavala razmerje med gospodarsko, politično in kulturno zgodovino v učnih programih, v učbenikih in pri pouku zgodovine v osnovnih in srednjih šolah. Druga tema je bila namenjena vlogi zgodovine v vzgojno-izobraževalnem sistemu. V programu simpozija je bil tudi ogled kulturnozgodovinskih spomenikov Kosova in razstava raznih učbenikov in učnih pripomočkov. Simpozija se je udeležilo približno 150 učiteljev, profesorjev, univerzitetnih profesorjev, nekaj znanstvenikov in predstavniki zavodov za šolstvo.

Ker je bil to prvi simpozij o pouku zgodovine po smrti tovariša Tita, so se udeleženci najprej poklonili spominu tega velikega moža. Po pozdravnem nagovoru predsednika komisije dr. I. Vojeta je znanstveni sodelavec Inštituta za zgodovino na Kosovem dr. F. Pushkoli v referatu Tito — graditelj bratstva in enotnosti narodov in narodnosti Jugoslavije spomnil prisotne zlasti na tiste poteze Titove politike, ki je v času NOB in po vojni poudarjala in gradila bratstvo in enotnost med našimi narodi in narodnostmi.

V okviru prve teme so referenti in koreferenti dr. Đerđ Gal, mr. Osman Zeka, Ljubica Radovanović in Hranislav Živković, Marija Kremenšek in Tomaž Weber predstavili problematiko v zvezi z razmerjem med gospodarsko, politično in kulturno zgodovino v osnovni in srednji šoli v učnih programih, učbenikih, v učnem procesu in v zgodovinskih čitankah. Referata, ki bi teoretično utemeljevali večjo prisotnost gospodarske in kulturne zgodovine pri pouku v teh šolah, ni bilo. Številni citati iz Marxovih in Engelsovih del o pomenu in vlogi gospodarstva v človeški družbi in v zgodovini niso mogli nadomestiti referata, ki bi moral biti s teoretično metodološkimi dognanji o vsebini tega predmeta v osnovni in srednji šoli iztočnica in usmerjevalec razpravljanja na simpoziju. Zato so se morali udeleženci zborovanja zadovoljiti le z večkrat poudarjeno ugotovitvijo različnih referentov, da ima zgodovina na teh stopnjah šol kljub počasnim izboljšavam še zmeraj pretežno političen značaj. Vrsto podatkov morajo učenci osvojiti pri predmetu, ne da bi s tem dobili vse tisto gradivo, na osnovi katerega bi lahko razvijali historični način mišljenja.

Referenti so tudi poudarili, da je v učnih načrtih in učbenikih še veliko obrobnih informacij in enciklopedičnega naštevanja političnih in vojaških podatkov. Ugotavljali so, da sta gospodarska in kulturna zgodovina, ki ju obstoječi učni načrti in učbeniki ponekod upoštevajo, po obsegu skromni in k politični in vojaški zgodovini le bolj pridani. Je mar to odraz razmer, v katerih se verjetno nahaja naše zgodovinske pisane? Saj prihaja osnovnošolski in srednješolski učni kader za zgodovino z naših višjih in visokošolskih zgodovinskih ustanov, tako tudi pisci učbenikov. Se je možno strinjati z dr. H. Matkovičem, ki je v diskusiji na nekatere referate menil, da je gospodarske in kulturne zgodovine v okviru predmeta zato manj, ker se je število ur, namenjenih predmetu, skrčilo? Nekateri referenti so nadalje ugotavljali, da predmet zgublja ure v usmerjenem izobraževanju tudi zaradi širjenja sorodnih družboslovnih predmetov. Z nacionalnega vidika in tudi zaradi vzgojno-izobraževalnega značaja predmeta lahko nastane zato nepopravljiva škoda za cele generacije. Zgodovinarji naj zato ukredujejo vse, da sami in s pomočjo zainteresiranih družbenih forumov zagotovijo predmetu primeren fond ur v usmerjenem izobraževanju. Vsekakor pa kaže razmisliti zlasti o temeljiti vsebinski reformi predmeta v smislu podajanja čim celovitejše podobe dogajanj nekega razdobja.

Še zmeraj tudi ni zadovoljivo rešeno vprašanje učbenikov in učnih pripomočkov za pouk predmeta. Pisce učbenikov je težko dobiti, verjetno zaradi premajhnega strokovnega priznanja tovrstnega dela in zaradi izredno kritičnega odnosa do vsebine zgodovinskih učbenikov. Rešitev vidijo nekateri v teamskem pisanju učbe-